

Egy fontos atlaszmunka folytatásáért

A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének országos gyűjtése

Az önkéntes gyűjtőmozgalomnak nagy vállalkozása az a szűkebb tematikájú, speciális atlaszmunka, amely lehetőség szerint arányosan eloszló kutatópontokon a hagyományos paraszti gazdálkodás ma még megörökíthető, gazdag ismeretanyagát és szókincsét kívánja, megfelelő útmutatás alapján, szakszerűen, országosan számba venni. Hasonlóan a földrajzi nevek szervezett országos összegyűjtéséhez a néprajztudomány és a nyelvjáráskutatás számára egyként sokatígéro kezdeményezés ez, s kellő hírveréssel, átgondolt és kitartó szervezőmunkával a kívánatos időhatáron belül ugyanolyan sikeres is lehet, hasonló elismerést hozhat a gyűjtőmozgalomnak, mint a földrajzi név gyűjtés.

Ahogy a kiadott útmutató füzetek ajánlásában írtuk: „*Ez az egységes szempontok szerint végzett, meghatározott témaköröket felölelő, az ország egész területéről kb. azonos időszakban gyűjtött anyag* megbecsült része lesz a magyar népi ismeret nagy archívumának, s reményünk szerint megveti alapját a később elkészítendő magyar nyelvjárási szótárnak, illetőleg hathatós segítséget nyújt a jövőben elkészülő tematikus monográfiákhoz, s ugyanakkor kiegészítő támpontokat szolgáltat a Magyar Néprajzi Atlasz gyűjtött anyagának feldolgozásánál is”.¹

Az volt az elgondolásunk, hogy az évenként meghirdetett Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat keretében egy jó évtized alatt az egész ország területén (járásonként, illetőleg tájegységenként legalább egy-két kutatóponton) megörökítettünk az érdekelt szaktudományok s nemzeti művelődésünk számára ezt a százados tapasztalatokat őrző, sokféle gazdaság-, társadalom- és művelődéstörténeti tanulsággal is szolgáló paraszti szó- és ismeretanyagot. Amint az alább közölt feldolgozási jegyzékből és térképről megállapítható, ez a terv — sajnos — csak részben valósult meg. *Újabb erőfeszítésre, a rendelkezésre álló éveket kihasználó, gyorsabb ütemű feldolgozást biztosító intenzív szervezésre van tehát szükség ahhoz, hogy hagyományos műveltségállományunknak ez a nagyjértékű, de jórészt már csak az idős parasztemberek emlékezetében élő rétege a pusztulástól megmennthető legyen.*

Az a meggyőződésünk, hogy a gyűjtőakciókban leginkább érdekelt két tudomány tudományos társaságainak, központi tudományos intézményeinek összefogásával, valamint a vidéki múzeumok, egyetemek és főiskolák érdekelt tanszékeinek, munkatársainak támogatásával biztosítani tudjuk gyűjtőakciónk kellő ütemű és intenzitású szakmai irányítását, s így optimisták lehetünk nagy vállalkozásunk sikeres végrehajtása tekintetében.

A fentiek konkrét megvalósításának módozataival már foglalkoztunk a Honismereti Híradó 1974. évi 2. számában.² Az ott felvetett javaslatozok egy része időközben már megvalósult. Az útmutató füzetek közül három megfelelő példányban a gyűjtők rendelkezésére áll, a negyedikből (az Aratásból) utánnnyomás van tervbevéve.³ Több gyűjtés már publikálásra került.⁴

Az Országos Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtőpályázat idei negyedszázados jubileuma, valamint az Önkéntes Néprajzi és Nyelvjárási Gyűjtők előttünk álló VIII. Országos Találkozója készítet bennünket, s egyúttal alkalmat ad számunkra ahhoz, hogy megvitassuk a megyei (területi) irányító központokkal is számoló intenzívebb szervező munka alapelveit, valamint a kapcsolatos egyéb kérdéseket, s így még az idén újabb lendületet kaphasson a gyűjtőmunka a régi és új kutatópontokon, s a nyári vakációs időszak kihasználásával gyümölcsei már az idei Országos Gyűjtőpályázaton is jelentkezhessenek.

Morvay Péter

¹ Végh József: A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse 1. Szántásvetés. (Útmutató Füzetek a Néprajzi Adatgyűjtéshez, VIII. Szerk.: Morvay Péter.) Bp. 1962. 4. old.

² Várkonyi Imre: Hogyan lendíthetnénk fel a hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyagának és szókincsének szervezett gyűjtését? I. m.: 51—53. old.

³ A már említett Szántás-vetésen kívül a sorozat XII. köteteként: Hofer Tamás—Végh József: Aratás. A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse 2. Bp. 1964. — A sorozat XIII. és XIV. köteteként: Balogh István—Végh József: Hordás, nyomtatás, cséplés 1. rész. Bp. 1966. U. ö. 2. rész, Bp. 1973.

⁴ Legutóbb Csirke Éva: A hagyományos paraszti gazdálkodás ismeretanyaga és szókincse Csokonavisontán. I. Szántás-vetés. (Részlet egy tudományos diákköri dolgozatból.) Somogyi Honismereti Híradó 1976. 1—3. 160—170. old.

A FELDOLGOZOTT HELYSÉGEK

Bács-Kiskun megye

1. Homokmégy
2. Uszód

Békés megye

3. Békés
4. Békéscsaba
5. Bélmegyer
6. Dévaványa
7. Gyulavári
8. Pítvaros
9. Tótkomlós

Borsod-A-Z megye

10. Bodroghalom
11. Cigánd
12. Fancsal
13. Halmaj
14. Harsány
15. Hernádvécse
16. Karcsa
17. Kesznyéten
18. Mezőnagymihály
19. Sály
20. Szomolya
21. Taktabáj
22. Vajdacska

Csongrád megye

23. Apátfalva
24. Domaszék
25. Hódmezővásárhely
26. Kiskundorozsma
28. Kövegy
29. Mindszent
30. Nagymágocs
31. Ruzsa
32. Székkutas

Fejér megye

33. Aba

Győr-Sopron megye

34. Arak
35. Bórcs
36. Cikolasziget
37. Halászi
38. Kisdobak
39. Kunsziget
40. Lípót
41. Mosonmagyaróvár
42. Nagygeresd
43. Nyúl

Hajdú-Bihar megye

44. Berettyóújfalu
45. Egyek
46. Folyás
47. Görbeháza
48. Hajdúböszörmény

49. Polgár

50. Sáp
51. Tiszacsege
52. Tiszagyulaháza
53. Ujbarátmargita
54. Újtikos

Heves megye

55. Bélapátfalva
56. Gyöngyösoroszi
57. Mezőtárkány
58. Ostoros
59. Szilvásvárad

Komárom megye

60. Ács
61. Bársonyos
62. Kerékteleki
63. Kisbér

Nógrád megye

64. Etes
65. Karancs
66. Karancseszli
67. Mátranovák
68. Piliny
69. Szalmatercs

Somogy megye

70. Buzsák
71. Csákány
72. Gadány
73. Homokszentgyörgy
74. Lábod
75. Mesztegnyő
76. Ordascsehi
77. Osztopán
79. Somogyudvarhely
80. Szenna
81. Vörs

Szabolcs-Szatmár megye

82. Ajak
83. Gyulaháza
84. Kisvárd
85. Levelek
86. Nyírbátor
87. Nyírpazony
88. Szamossályi

Szolnok megye

89. Jászárokszállás
90. Jászszentandrás
91. Turkeve

Pest megye

92. Aporka
93. Kiskunlacháza
94. Lórév
95. Makád

96. Ráckeve

97. Szigetbecse

Tolna megye

98. Alsónyék
99. Koppányszántó
100. Majos
101. Nagykónyi

Vas megye

102. Bük
104. Ják
105. Katafa
106. Kenyeri
107. Körmend
108. Nagyrákos
109. Nagysimonyi
110. Nárái
111. Oriszentpéter
112. Rabagyarmat
113. Sorokpolány
114. Szemenye
115. Szőce
116. Vép

Veszprém megye

117. Csikvánd
103. Gic
118. Kup
119. Külsővát
120. Pápa
121. Pula
122. Réde

Zala megye

123. Vanyola
124. Bucsuta
125. Csörnyefőde
126. Eszteregnye
127. Gellénháza
128. Kiscsehi
129. Kiserőce
130. Miklósf
131. Pölöske
132. Zalaháshágy
133. Zalakoppány
134. Zalamerénye
135. Zalaszabar
136. Zalaújlak

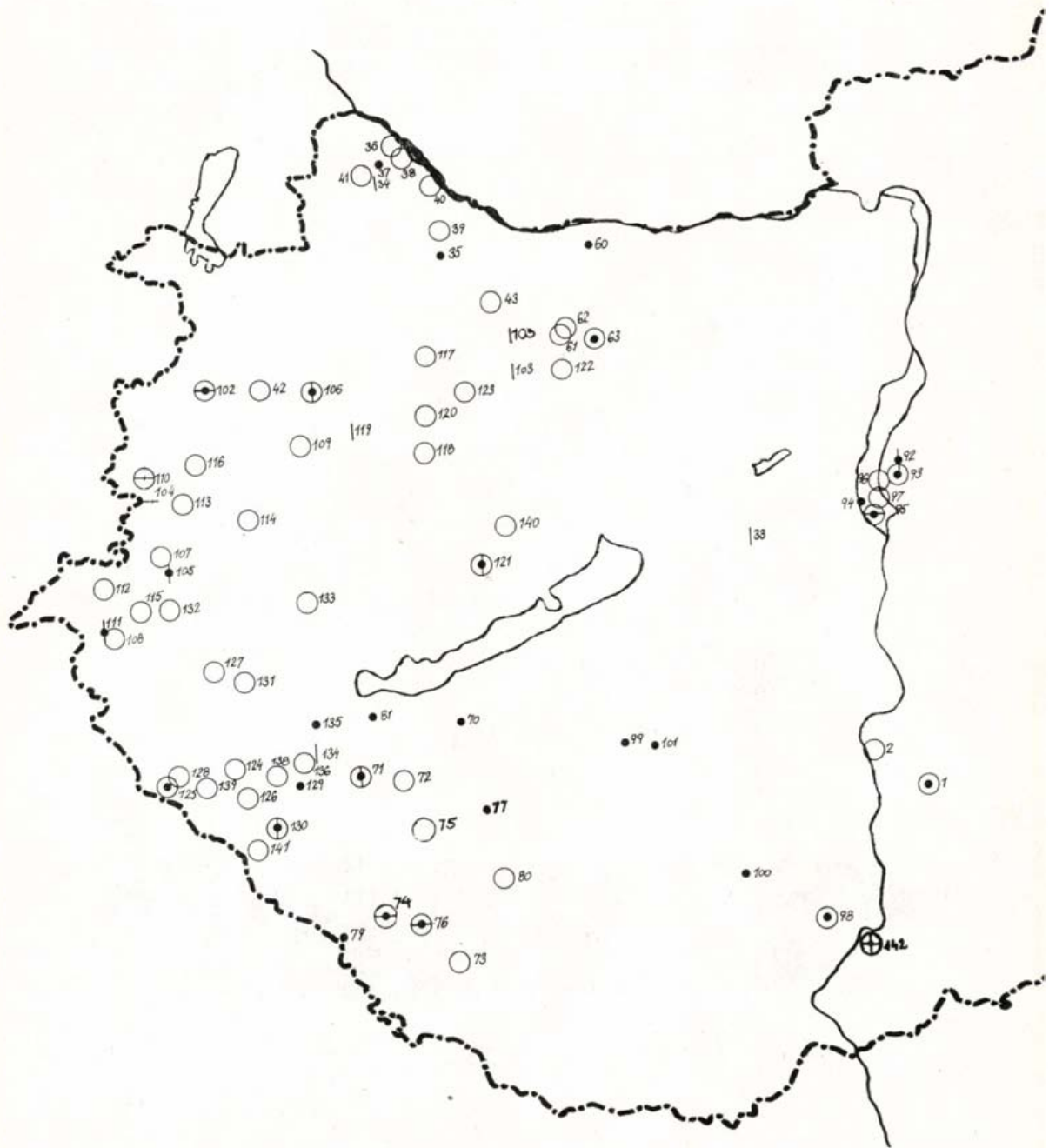
Pótlás

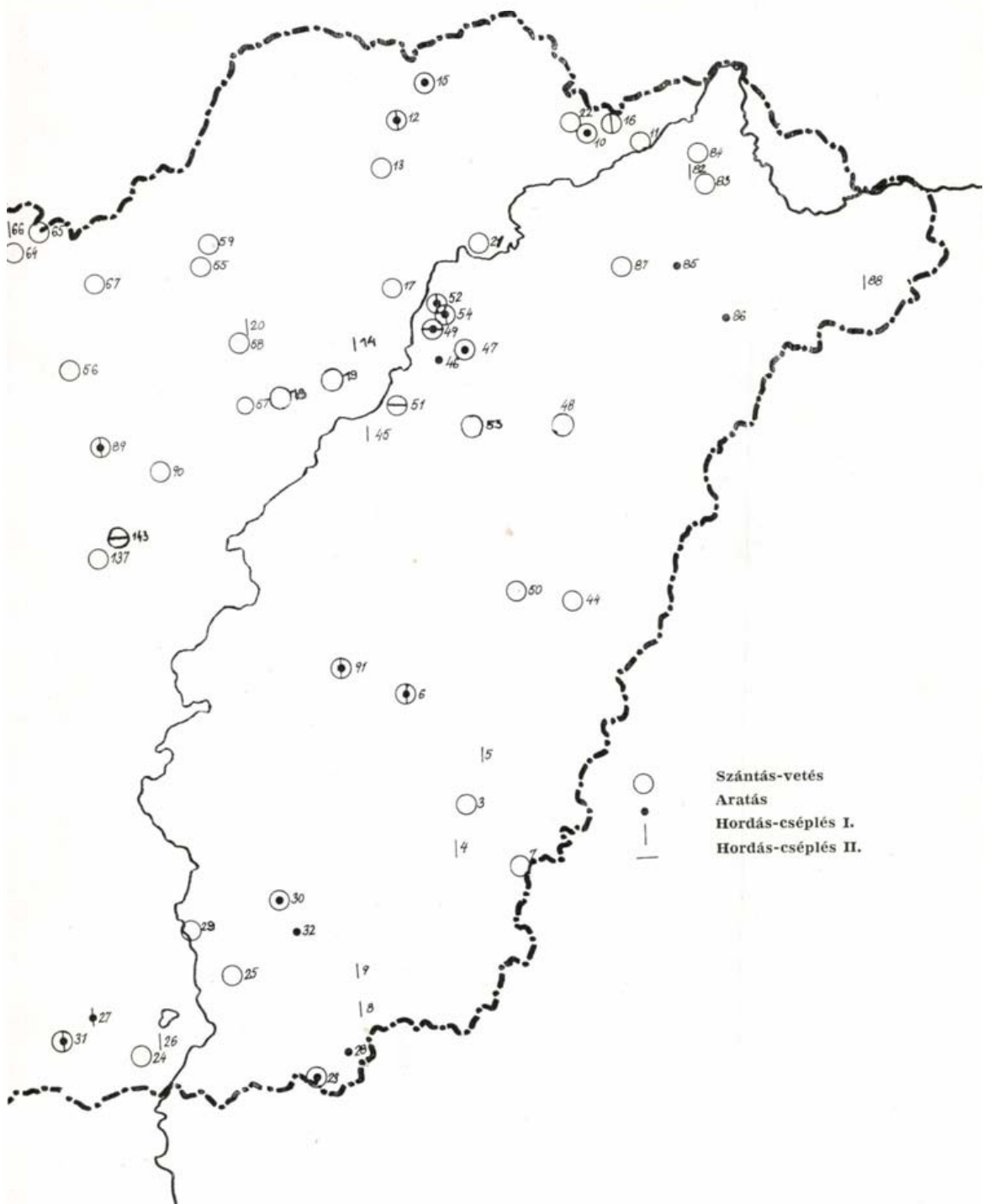
137. Jászboldogháza (Szolnok)
138. Újudvar (Zala)
139. Lúspeszentadorján (Zala)
140. Szentgál (Veszprém)
141. Belezna (Zala)
142. Szeremle (Bács-Kiskun)
143. Jánoshida (Szolnok)

A térképet lásd a következő oldalon

Palóc szövőminta

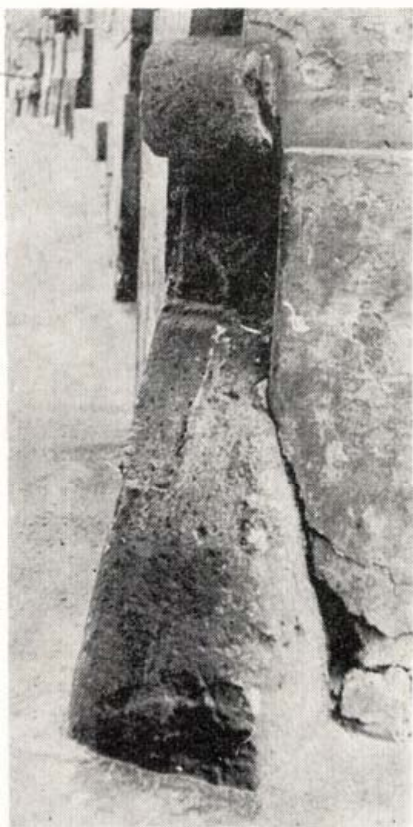

A KERÉKVETŐKRŐL

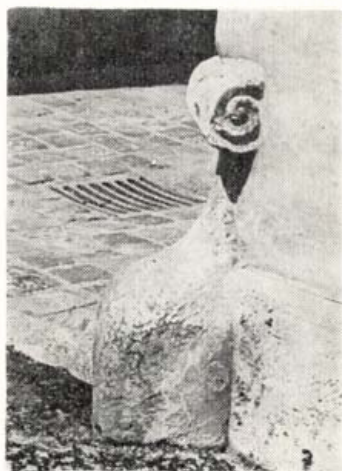
Régen sok olyan házat építettek, melynek a bejárati kapuja fedett, mennyezetes és rendszerint díszített volt. Ezeket meg kellett óvni a ki-be haladó járművek, lóvontatású díszhintók, kocsik és szekerek kerekeinek, méginkább a tengelyvégek ütközésétől. Ezt a célt szolgálták a különböző formájú, méretű és anyagú kerékvetőök. A kerékvetőök formái általában igazodtak az épület stílusához. Sok kerékvető művészi vagy legalábbis esztétikus munka volt, így rangot is adott a kapunak, az épületnek. A bronzból és más színes fémből készített kerékvetőök „értékes anyaguk” miatt eltűntek, de a kőből és a vasból lévőekkel még találkozunk a régi építésű házaknál. Némelyikük szervesen hozzátartozik egy-egy történelmi városrészhez.

Ezek közül mutatunk be néhányat.

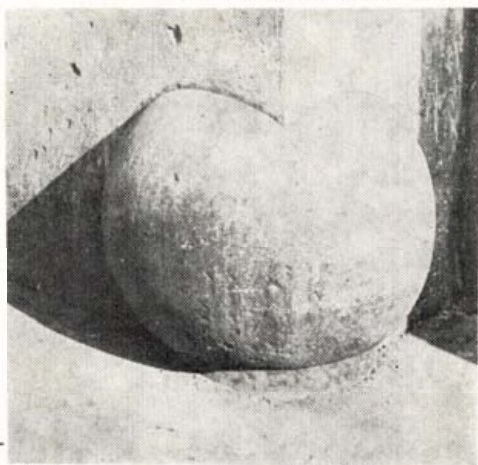
Szikora András

Díszes, virágmintával ellátott, csaknem másfél méter magas terméskő tömb. Budai Vár, Bécsikapu tér.

Ez a kerékvető a Budai Várban, a Táncsics utca egyik szűk bejáratánál védi az épület sarkát. Anyaga mészkő.

Vörös gránitból faragott, szívalakú kerékvető.

Ötöttvas kerékvető a Bródy Sándor utcában.

Vörös gránitból készült kerékvető a Budai Várban.

„Akadnak, akik a régi dal ápolásába holmi reakciós, hátratekintő, visszafelé haladó szándékot szeretnének belemagyarázni. Elfelejtik, hogy minden nagy művészetnek kettős arca van: mennél régibb századokba nyúlnak vissza gyökerei, annál meszebb jövőbe sugárzik ki. A fa koronája oly magasra nő, amilyen mélyen fúródik gyökere a talajba. A magyar zene is: minél mélyebben bocsátja gyökereit a magyar lélek talajába, annál magasabbra nő a koronája, annál tovább él...”

Kodály, 1935

„... a magyar zenetörténésznek előbb folklóristának is kell lennie. Írott emlékeinkkel nem tud mit kezdeni, ha nem ismeri a népzenei hagyományt személyes tapasztalatból. Ez az ismeret nem szereshető meg hosszabb-rövidebb falun lakás nélkül. Nem pótolhatja a legszorgalmasabb könyvtári munka, fonogram tanulmány sem. A fonogramban az élő előadás számtalan fontos eleme elkallódik. Aki nem szerzi meg élő előadásból a szükséges képzetkincset, a régi dallamok kottaképét, nem tudja igazi életformájukban elképzelni.”

Kodály, 1933